

הפטרת השבת – חזון עובדיה

מים ראשונים: מפעם בפעם אנו סוטים מהפרשה ונדרשים להפטרה. בהפטרת שבת וישלח נקרא ספר שלם של נביא, הוא ספר עובדיה, הקצר בספרי הנביאים. ספר עובדיה מכיל פרק אחד ודן בנושא אחד בלבד, הוא נפילתה של מלכות אדום. בחירת הפטרה זו לפרשת וישלח, הנפתחת בפגישה הטעונה בין יעקב לעשו ומסתיימת ברשימת אלופי עשו, מסמלת יחס מאד ברור לעשו הוא אדום, בניגוד לגישות אולי פייסניות יותר שמצויות במדרשי האגדה מתקופת בית שני, כאשר עשו ואדום מזוהים עם ממלכת רומא החזקה (ומאוחר יותר עם הנצרות). ראו דברינו [אנטונינוס ורבי, יעקב ועשו סגירת החשבון?](#) וכן [יעקב ועשו – שונאים אחים](#).

חזון עבדיה פה אמר אדני ה' לאדום ... זדון לבך השיאך שכני בחגויסלע מרום שבתו אמר בלבו מי יורדני ארץ: אסתגביה פנשר ואסבין כוכבים שים קנף משם אורידך נאסה' ... מחמס אחיד יעקב תכסף בושה ונכרת לעולם: ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שעריו ועלירושלים ידו גורל גם אתה פאחד מהם: ... ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש ... והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולאייהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר: ... ועלו מושעים בהר ציון לשפט אתיהר עשו והיתה לה' המלוכה: (עובדיה פרק א).¹

מסכת סנהדרין דף לט עמוד ב – עובדיה גר אדומי היה

"חזון עבדיהו כה אמר ה' אלהים לאדום וגו' " - מאי שָׁנָא עובדיה לאדום?² - אמר רבי יצחק: אמר הקב"ה: יבוא עובדיהו הדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם, וינבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם.³ אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר: עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי: מניה וביה אָבָא, ניזיל ביה נרגא.⁴ "ויך את מואב וימדדס בחבל השכב אותם ארצה".⁵ אמר רבי יוחנן

¹ הזיהוי של עשו עם אדום (או שמא של אדום עם עשו) איננו חידוש של ספר עובדיה – זיהוי זה מעוגן היטב בפרשת השבוע, בפסוקים: "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שער שדה אדום" (בראשית לב ד), "ואלה תלדות עשו הוא אדום" (שם לו א), "וישב עשו בהר שער עשו הוא אדום: ואלה תלדות עשו אבי אדום בהר שער" (שם לו ח-ט). אבל מכל ספרי הנביאים, נראה שעובדיה הוא היחידי שמזכיר את הקשר עשו-אדום. יש אזכור של "אדום" גם בנביאים אחרים (ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל, יואל, עמוס ועוד), אבל ללא הקשר עם עשו הוא 'אחינו התאום'.

² מדוע דווקא עובדיה הוא הנביא שמייחד את כל נבואתו לאדום ומנבא את מפלתה?

³ לדרשנים אין ספק שעובדיה הנביא הוא עובדיה אשר על בית אחאב, המוכר לנו מהעימות של אליהו עם אחאב כפי שאנו קוראים גם בהפטרת פרשת כי תשא (ראו דברינו [אליהו בהר הכרמל](#) שם) למרות שזה של ימי אליהו לא מכונה נביא במקרא. עובדיה שגר בין אחאב ואיזבל הרשעים, מוכיח את עשו בנם של יצחק ורבקה הצדיקים (ארבעה, גם סבא אברהם וסבתא שרה). סדר עולם רבה, לעומת זאת, ממקם את נבואת עובדיה שכולה מוקדשת לנפילתה של אדום, במלחמת אמציה מלך יהודה באדומים כמתואר במלכים ב פרק יד. ראו פסוק ז שם: "הואיפה את אדום בגיאהמלח מלח עשרת אלפים ותפש את הסלע במלחמה ויקרא את שמה יקתאל עד היום הזה". ראו סדר עולם רבה פרק כ שמזכיר גם את הפסוק מספר מלכים א כב מח: "ומלך אין באדום נצב מלך", מתקופת יהושפט (שקדם לאמציה!). בשיטה זו הולך גם רס"ג בספר האמונות והדעות מאמר ג. לחוקרים ולפרשני המקרא המודרניים יש הצעות אחרות, כגון שמדובר בנביא שחי לאחר חורבן בית ראשון. זאת, בשל הפסוק: "ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שעריו ועלירושלים ידו גורל גם אתה פאחד מהם", בהסתמך על המדרשים שאדום היה אחד מעמי האזור שסייע לנבוכדנצר בכיבוש ירושלים והחורבת בית המקדש הראשון (פסיקתא רבתי פיסקא יג, איכה רבה סוף פרשה ד, תנחומא כי תצא סימן ד), ובחיבור לפסוק בתהלים קלז ז: "זכר ה' לבני אדום את יום ירושלים האמרים ערו ערו עד היסוד בה". כך משמע גם בפירוש אבן עזרא על פסוק זה. ורד"ק בתחילת הספר מרחיק לכת וממקם את עובדיה וספרו בבית שני (!) ואומר: "והנבואה הזאת היתה בבית שני שהרעו בני אדום לישראל בחורבן בית שני כמו שפירשנו בנבואת עמוס בפרשת על שלשה פשעי אדום". ובכך הוא מתחבר עם ספר מלאכי. ראו סיכום שיטות אלה בהקדמה של פירוש דעת מקרא לספר עובדיה מאת יהודה קיל.

⁴ אָבָא הוא יער ונרגא הוא גרזן ופירוש המשל הוא: שמתוך היער לוקחים עץ שחוזר ובא בקת הגרזן וכורת את היער. מה שצמח ביער סופו לכלות אותו. ראו בראשית רבה ה י: "כיון שנברא הברזל התחילו האילנות מרתתים, אמר להן (הברזל): מה לכם מרתתין? עץ מכם אל יכנס בי, ואין אחד מכם ניזוק". והמשל, שעובדיה שמוצאו מאדום, הוא זה שראוי לשאת את החזון על נפילת אדום. וכדברי המדרש הגדול בראשית כה כח: "לפי שעובדיה מאדום הוא, לפיכך כל נבואתו איננה אלא על אדום". ובהזר פרשת וישלח עמ' קעא ע"א (בתרגום חופשי): "כל הנביאים לא יכלו לדעת מה שעתיד הקב"ה לעשות לעשו, לבד מעובדיה הנביא שהיה גר שבא מעשו. הוא ידע בבירור מה שיהיה עמו".

⁵ ראו שמואל ב ח ב, התיאור הקשה של מלחמת דוד עם מואב; ודוד הוא מצאצאי רות המואביה. מלחמת דוד עם מואב מתקשרת, אגב, לסוף פרשת ויצא משבת שעברה, לגלעד שהקימו במשותף לבן ויעקב, שחז"ל ראו בו מעין ברית אזורית בין עם ישראל ועמי המזרח: ארמים, עמונים, מואבים ואדומים, שיכבדו את קו הגבול הזה ולא יפלו אלה למזרח ואלה למערב. ראו עניין זה בבראשית רבה סוף פרשת ויצא, פרשה עד סימן טו, שכשודד נלחם בעמים האלה הם מוציאים לו את ההסכם של לבן ויעקב, אליו נוספים דברי התורה בספר דברים פרק ב לא להילחם עם אדום ומואב ולסובב את ארצם, ודוד נאלץ לבקש רשות מיוחדת מהסנהדרין: " ... הוציאו לו אפיסטולי שלהם אל תצר את מואב. באותה שעה לא נהג דוד כבוד מלכות בעצמו, אלא עמד והעביר פיפורין מעליו

משום רבי שמעון בן יוחי: היינו דאמרי אינשי, מיניה וביה אבא, לזיל ביה נרגא. כי אתא רב דימי אמר: ירך מתוכה מסרחת.⁶

כתיב: "ויקרא אחאב אל עבדיהו אשר על הבית ועבדיהו היה ירא ה' מאד", מאי קאמר קרא? אמר רבי יצחק: אמר ליה (אחאב לעובדיה): ביעקב כתיב: "נחשתי ויברכני ה' בגלגלך". ביוסף כתיב: "ויברך ה' את בית המצרי בגלגל יוסף", ביתא דההוא גברא לא הוה מיבריך (ביתו של אותו האיש – אחאב – לא היה מבורך), שמא לא ירא אלהים אתה?⁷ יצתה בת קול ואמרה: "ועבדיהו היה ירא את ה' מאד" – אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה. אמר רבי אבא: גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם לא כתיב "מאד" ובעובדיהו כתיב "מאד".⁸ אמר רבי יצחק: מפני מה זכה עובדיהו לנביאות – מפני שהחביא מאה נביאים במערה. שנאמר: "ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה וגו'". מאי שנא חמשים איש? – אמר רבי אלעזר: מיעקב למד, שנאמר: "והיה המחנה הנשאר לפליטה".⁹

ילקוט שמעוני עובדיה רמז תקמט – הקשר לאיוב ואלפיז

חזון עבדיה. א"ל הקב"ה לאלפיז: אתה הוכחת לאיוב בחזון "בשעיפים מחזיונות לילה" (איוב ד יג), אני אעמיד ממך בן נביא שיפרע מבית אביך בחזון, שנאמר: "חזון עובדיה".¹⁰

ויקרא רבה כט ב פרשת אמור – גם רומא היא אדום, תר

ר' נחמן פתח: "ואתה אל תירא עבדי יעקב" (ירמיה ל י) – מדבר ביעקב. "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה ... והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו" (בראשית כח ב) – אמר ר' שמואל בר נחמן: וכי עלת על דעתך שמלאכי

ועטרה מעל ראשו ונתעטף בטליתו והלך לו אצל סנהדרין, אמר להם: רבותי, לא באתי לכאן אלא ללמוד. אם נותנים אתם לי רשות אני מלמד וכו'". ראו דרשה זו בדברינו [ברית יעקב עם לבן הוא ארם](#).

⁶ זה עוד ביטוי שאומר שהצרות מתחילות מהבית (במקום השימוש הלא נכון בימינו בביטוי "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו"). ורד"ק בפירושו מביא דימוי אחר: "היינו דאמרי אינשי: כפא דחק נגרא, בגויה נשורף חרדלא. אמר בו בעל הערוך: האומן שֶׁחָקַק הכף, אותו הכף עצמו שורף פיו בחרדל חזק". דימוי חריף בהרבה מצוי במדרש נחומא (בובר) פרשת תזריע סימן י בסמליות נגע הצרעת: "אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת וגו'. זהו שאומר הכתוב: אִיִם וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וְשִׁאָתוֹ יֵצֵא (חבקוק א ז) ... זה עובדיהו (שהיה גר אדומי). אמר ר' יצחק: גר אדומי היה ומתנבא עליו: חזון עובדיהו כה אמר אדני אלהים לאדום וגו' ... הוי: איום ונורא – זה אדום, ממנו משפטו ושאתו יצא – זה עובדיהו". וכן הוא במדרש ויקרא רבה יח ב בדין הזב. וכל זה קצת תמוה משום שיש לנו דין מיוחד באונאת גר שלא להזכיר לו את עברו ומוצאו (בבא מציעא פרק ד משנה י, ראו דברינו [וגר לא תונה](#)) וגם לא לבזות נכרים בנוכחותו: "גירא, עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה" (סנהדרין צד ע"א); ופה נשלח עובדיהו הגר לשאת נבואת חורבן על העם שממנו בא, על אותם שנאמר בהם בתורה: "לא־תִתְעַב אֲדָמִי כִּי אֶחָיִק הוּא" (דברים כג ח)! אין זאת אלא שמדרש זה מציג דעה קיצונית מיוחדת כלפי אדום, שהרע כה הרבה לעם ישראל בדורותיו – דעה שונה משיטות אחרות פייסניות יותר. בחירת דעה עובדיהו כהפטרה לשבת וישלח, מציגה גם את דעתם החריפה של מי שבחרו בהפטרה זו דווקא. "בידוע שעשו שונא ליעקב" (ספרי במדבר פייסקא ט); וגם אם "נהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו", לא היה זה אלא אחד בפה ואחד בלב. ועל"פ, במהלך הדורות התרכך היחס. ראו דברינו [יעקב ועשו – שונאים אחים](#).

⁷ אחאב מתגרה בעובדיה: לבן הגם שהיה רשע, התברך בגלל יעקב. וכך גם פוטיפר בגלל יוסף. למה ביתי לא מתברך בגלגלך?

⁸ אברהם, בעקידה: "כי עָתָה יִדְעָתִי כִּי־יִרָא אֱלֹהִים אֶתְּךָ" ובעובדיהו כאמור: "ועבדיהו היה ירא את ה' מאד". אברהם בורח מנמרוד ואילו עובדיהו מתמודד יום יום עם אחאב (ואיזבל מרשעתו). ראו שבחו של עובדיהו גם בשמות רבה לא ד על הפסוק אם כסף תלוה את עמי: "בוא וראה כל מי שיש בו עושר ונותן צדקה לעניים ואינו מלוה ברבית מעלין עליו כאלו קיים המצות כולן, שנאמר: כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם. ומי היה? זה עובדיהו שהיה עשיר אפוטרופוס של אחאב ... והוציא כל ממונו לצדקה שהיה זן את הנביאים". והדברים חוזרים בסיפור נס השמן בפרשת האשה אשר צעקה אל אלישע (הפטרת פרשת וירא) שעפ"י המדרשים וחז"ל היא אשתו של עובדיהו שנתרה אלמנה וללא פרנסה לאחר מות עובדיהו. והיא אומרת לאלישע: "עֲבָדְךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יִדְעָתָּ כִּי עֲבָדְךָ הָיָה יִרָא אֶתְּהָ" (מלכים ב ד א). ראו דברינו [אלישע והשונמית](#). נראה שהפטרת וירא – תולדות – ויצא – וישלח מתחברות באופן מעניין.

⁹ השוואה זו של החבאת הנביאים ע"י עובדיהו, חמישים בכל מערה, עם חלוקת המחנות ע"י יעקב, יוצרת קשר נוסף לפרשת השבוע; ומשני אלה: הפרשה וההפטרה, גם קשר להנהגת דרך ארץ הראויה ולמצב הקשה של דורו של הדרשן. ראו בראשית רבה בפרשתנו, פרשה עו סימן ג: "ויחץ את העם – למדתך תורה דרך ארץ, שלא יהא אדם נותן כל ממונו בזוית אחת. ממי אתה למד? מיעקב, שנאמר: ויחץ את העם אשר אתו. וכן הוא אומר: ואחביאם חמשים איש במערה (מלכים א יח ד). רבותינו אומרים: ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו – אלו אחינו שבדרום. והיה המחנה הנשאר לפליטה – אלו אחינו שבגלות. א"ר הושעיה: אף על פי שנשאר לפליטה, מתענים היו עלינו בשני ובחמישי". פרשני המדרש משערים שהכוונה כאן לרדיפות של יהודי דרום הארץ שאירעו במאה הרביעית והחמישית לספירה עם עליית הנצרות והפיכתה לדת הרשמית של ממלכת ביזנטיין.

¹⁰ אפשרות נוספת שמעלה המדרש היא שעובדיהו לא היה סתם אדומי, אלא מצאצאי אליפז, בנו של עשו ואביו של עמלק, הוא אותו אליפז שבת לנחם את איוב יחד עם שני רעיו: בלדד השוחי וצופר הנעמת. בא אליפז לנחם ונמצא מוכיח את איוב במקום לנחמו ועל כך נענש אליפז שמצאצאיו יעמוד מי שיוכיח את עמו, הוא בית עשו, ויתנבא על חורבנו. ראו מדרש אגדת בראשית (בובר) פרק נו שמרכך את כל העניין: "חזון עובדיהו ... ויען אליפז התימני ויאמר ... א"ר ברכיה: למה בחזון נפרע הקב"ה מן עשו? אלא את מוצא האיך הקב"ה משלם גמול לשונא ולאובה, לזה לפי מעשיו, ולזה לפי מעשיו. כשנתיסר איוב היה אליפז בכור עשו אוהבו, וצדיק היה אליפז ולא הוכיח את איוב אלא בחזון". אם כך, גם חזון עובדיהו הוא בדרגת "חזון" ולא נבואה קשה. כך או כך, קבלנו מדרש שונה מכל שראינו ונראה. החשבון עם אדום איננו בשל יחסי עשו-יעקב, אלא בגלל עניין אחר לגמרי הקשור בדמותו של איוב כצדיק מאומות העולם שאינו קשור כלל וכלל בבית יעקב! ועל איוב, ראו דברינו [מה לאיוב בפרשת השבוע](#), בפרשת וירא.

השרת היו? ולא לא היו אלא שרי אומות העולם!¹¹ ... מלמד שהראה הקב"ה ליעקב אבינו שְׁרָה של בבל עולה שבעים חֲנֻקִים¹² ושל מדי¹³ עולה חמישים ושנים חֲנֻקִים ושל יון מאה ושמונים,¹⁴ ושל אדום עולה ועולה - ולא יודע כמה.¹⁵ באותה שעה נתיירא יעקב אבינו, אמר: אפשר שאין לזה ירידה? אמר לו הקב"ה: "ואתה אל תירא עבדי יעקב" אפילו אתה רואה אותו שמגיע לשמים (נוסח אחר: שהוא עולה ויושב אצל), משם אני מורידו, זהו שכתוב: "אִם-תִּגְבֶּיהָ פִּנְשֶׁר וְאִם-יָבִין כּוֹכְבִים שָׁיִם קִנְדָּה מִשָּׁם אֲרִיזָה נְאֻם-ה' " (עובדיה א ד).¹⁶

ילקוט שמעוני עובדיה רמז תקמט -

"בְּיוֹם עֲמַדְךָ מִנְּגַד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חִילוֹ וְנִכְרָים בָּאוּ שְׁעָרָיו וְעַל־יְרוּשָׁלַם יָדוּ גוֹרֵל גַּם- אֶתָּה כְּאֶחָד מֵהֶם", "וְאֵל- תַּעֲמַד עֲלֵהֶפֶרֶק לְהַכְרִית אֶת-פְּלִטָיו וְאֶל-תִּסְגֶּר שְׁרִידָיו בְּיוֹם צָרָה" - בשעה שהקיף נבוכדנצר את ירושלים, בא עשו הרשע ועמד לו רחוק מן הכשדים מיל והיה הורג כל מי שנמלט מן הכשדים, שנאמר: "ביום עמדך מנגד". אימתי? "ביום שבות זרים חילו". ולא היה החורבן זה שלך אלא של בבל, שנאמר: "שבות זרים חילו". "וגם אתה כאחד מהם" - ביקש להימנות עם מחריבים ראשונים. "ואל תשמח לבני יהודה" - הרי שהיה שמח. "ואל תגדל פיך" - שהיה עומד ומגדף. "ואל תעמוד על הפרק" - שהיה עומד בפרשת דרכים.¹⁷

אליהו זוטא (איש שלום) פרשה יד - גאולת פליטת ישראל

.. שאין ישראל נגאלין (א)לא מתוך הצער ולא מתוך השעבוד, לא מתוך הטילטול ולא מתוך הטירוף ולא מתוך הדחק. לא מתוך שאין להם מזונות, אלא מתוך עשרה בני אדם שהן זה אצל זה, והיה אחד מהן קורא לחבירו ואין קולו נשמע, שנאמר: "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש" (עובדיה א יז).¹⁸

¹¹ משום שאילו היו אלה מלאכי השרת היה כתוב בהם "יורדים ועולים", כל כרחך שמדובר במלאכים 'ארציים' המסמלים את שרי האומות. אך רש"י, בהתבסס על בראשית רבה סח יב, פותר את העולים לפני היורדים במלאכי ארץ ישראל שהסתלקו ומלאכי חוץ לארץ שירדו (והשאלה הידועה מי שמר על יעקב בתפר בין שניהם? התשובה היא: "והנה ה' ניצב עלי").

¹² שלבים בסולם. ראו במילונים. והיום משמשת מילה זו לקישור, סגירה וחבישה.
¹³ היא פרס.

¹⁴ שר כל אומה עולה שלבים בסולם כמספר השנים ששלטה האומה שלו בעולם (או שעבדו את ישראל) ואין זה מספר מדויק. שמלכות אדום עדיין שלטת, בתקופת הדרשן, ואין לראות את סופה. ראו המשך המדרש שם שמביא את דרשת רבי ברכיה שהקב"ה קרא ליעקב לעלות בסולם, אך הוא פחד ואמר: "כשם שיש לאלו ירידה, כך יש לי ירידה?" "ונתיירא יעקב ולא עלה". ראו בדברינו [עלה יעקב אל ראש הסולם](#). שתי דרשות אלה מציגות דעות קוטביות על יחסי ישראל ואומות העולם וראוי לדון בהן לעומק.

¹⁶ אפשר לחבר סיומת זו גם עם הפסוק הקודם המסמל את מקום מושבו של עשו ההיסטורי בהרי אדום הנישאים שנותנים לו תחושת ביטחון: "זָדוֹן לְבָב הַשִּׁיאֵךְ שִׁכְנִי בְּחִגְוִיִּסְלַע מְרוֹם שְׁבָתוֹ אִמְר בְּלָבוּ מִי יוֹרְדֵנִי אֶרֶץ". פסוקים אלה, אגב, מקבילים לנבואת ירמיהו על אדום בפרק מט שם. השוו את פסוקי עובדיה: "הֲנֵה קָטָן נִתְתִּיךְ בְּגוֹיִם בְּזוּי אֶתָּה מֵאֵד: זָדוֹן לְבָב הַשִּׁיאֵךְ שִׁכְנִי בְּחִגְוִיִּסְלַע מְרוֹם שְׁבָתוֹ אִמְר בְּלָבוּ מִי יוֹרְדֵנִי אֶרֶץ: אִם-תִּגְבֶּיהָ פִּנְשֶׁר וְאִם-יָבִין כּוֹכְבִים שָׁיִם קִנְדָּה מִשָּׁם אֲרִיזָה נְאֻם-ה' ", עם הפסוקים בירמיהו מט טו-טז: "כִּי הֲנֵה קָטָן נִתְתִּיךְ בְּגוֹיִם בְּזוּי בְּאֵדִים: תִּפְלַצְתָּךְ הַשִּׁיאֵךְ אֶתָּה: זָדוֹן לְבָב הַשִּׁיאֵךְ בְּחִגְוִי הַסְּלַע תִּפְשִׂי מְרוֹם גְּבֵעָה פִּיִּתְגְּבִיָּה פִּנְשֶׁר קִנְדָּה מִשָּׁם אֲרִיזָה נְאֻם-ה' ". על דמיון זה אמרו חכמים, סנהדרין פט ע"א: "אמר רבי יצחק: סיגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד. עובדיה אמר: זדון לבך השיאך, ירמיה אמר: תפלצתך השיא אתך זדון לבך". זה הביטוי המלא שבד"כ מצטטים רק את חציו השני: "סיגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד". לאמר, גם למילה סגנון יש שני סגנונות: סגנון במשמעות של תוכן ומהות - המשותף לכמה נביאים, וסגנון במשמעות של לשון וצורה ובליצה, כמקובל בלשונונו היום, השונה מנביא לנביא. והמילה סגנון היא בכלל יוונית במקורה. ראו הדף [אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד](#).

¹⁷ ראו תוספות מסכת קידושין דף לט עמוד ב: "מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה - ובעובדי עבודת כוכבים איכא מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, דכתיב (עובדיה א) מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם. ולא מצינו שעשה עשו ליעקב שום רעה, אלא מחשבתו הרעה אשר חשב עליו מצרפה הקב"ה למעשה". עשו המקראי לא עשה שום רעה ליעקב, מסכים הדרשן! ראו הפסוק באמצע פרשת אלופי עשו (בראשית לו ו): "וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת-נְשָׁיו וְאֶת-בָּנָיו וְאֶת-בְּנֹתָיו וְאֶת-כָּל-נַפְשֹׁתָיו בֵּיתוֹ וְאֶת-מִקְנֵהוּ וְאֶת-כָּל-בְּהֵמָתוֹ וְאֶת-כָּל-קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל-אַרְצָה מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו". ככה, בפשטות, נפרד עשו מיעקב והולך לשעיר, בלי שום ריב ומדון - ראו הדף [פרידת יעקב ועשו - סגירת החשבון?](#) - יותר פשוט אפילו מפרידת לוט ואברהם (דברינו [פרידת אברהם ולוט](#) בפרשת לך לך). אבל אז בא עשו הוא אדום, הממלכה השכנה ליהודה וישראל ופה נפתח פרק חדש ביחסי עשו-יעקב. ניהא כל המלחמות הישירות ביניהם, כמפורט פעמים רבות בספר מלכים א ו-ב בגללן יש מי שממקמים כאמור את עובדיה בתקופת אמציה או יהושפט שנלחמו באדום. אבל להזדנב למחנה נבוכדנצר, להתעבר על ריב לא להם, לתפוס טרמפ על מלחמה שאינה שלך ולחגוג על חורבן שאינו שלך, "להימנות עם מחריבים ראשונים", לעמוד על הפרק, לגדף ולשמוח לאיד, להכרית כל פליט ולהסגיר כל נמלט ושריד - זה כבר סיפור חדש ועל כך יצא קצפו של עובדיה. ומשום כך ראינו שיש שממקמים את נבואתו סביב חורבן בית ראשון. ראו מדרש זה גם במשנת רבי אליעזר פרשה ט עמוד 164: "אף כשגלו אבותינו מירושלם, באו להן בני עשו, עמדו על הדרך, וכל מי שהיה בורח הורגין אותו, שנאמר: ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו. ואם אינן יכולים להרגו, משלימין אותו לנבוכדנצר". ראו גם פירוש רבי בחיי בן אשר (דברים כג כא) בדין איסור ריבית, שלכתחילה היה עשו בכלל אחיך שאסור להלוות לו בריבית (בנשך), עד שעמד על הפרק: "ודרשו רז"ל: ולאחיך לא תשיך, שעושה מעשה אחיך, וזה לרבות את הגרים שאסור לך להלוותן ברבית, ולהוציא זרעו של עשו שאעפ"י שכתוב בו: (במדבר כ, יד) כה אמר אחיך ישראל, אחרי כן הותר, שכן הזכיר הנביא: (עובדיה א, יא) ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערי ועל ירושלים ידו גורל גם אתה כאחד מהם".

¹⁸ המדרש דורש שם את הפסוקים מירמיהו כג ז-ח: "לִכְן הִנְהִימִים בְּאֵיִם נְאֻם-ה' וְלֹא-יִאֲמְרוּ עוֹד חִיָּה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: כִּי אִם-חִיָּה אֲשֶׁר הֶעֱלָה וְאֲשֶׁר הִבִּיא אֶת-זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם וַיָּשֻׁבוּ עַל-בְּיַד יְהוָה".

מדרש תנחומא כי תצא סימן י זכור את אשר עשה לך עמלק – עשו נופל בידי יוסף¹⁹

אמר רבי יוחנן: עומדים כל שרי השבטים להזדווג עם שרו של עשו²⁰ ואינו נופל בידם, לפי שלכל אחד ואחד מסלקו בתשובה. לראובן אומר: אתה נחשדת על פילגש אביך. לשמעון וללוי: אף אתם הרגתם את שכם. לשאר השבטים: אתם מכרתם את אחיכם ובקשתם להורגו. ליהודה: אף אתה נחשדת על תמר כלתך. ולבנימין אומר: אתה נחשדת על פילגש בגבעה.²¹ כיון ששרו של יוסף בא ומזדווג לו מיד נופל לפניו, שאין לו תשובה להשיבו. זהו שכתוב: "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש" (עובדיה א).²²

הפיוט מעוז צור – הבית השישי המשלים²³

חֲשׂוּ פְּרוּעַ קִדְשֵׁךָ, וְקָרַב קֶץ הַיְשׁוּעָה.

בְּקֶסֶם נְקִמַת עֲבָדֶיךָ, מֵאֲמָה הִרְשָׁעָה.

כִּי אֲרָכָה לָנוּ הַשְּׁעָה, וְאֵין קֶץ לַיָּמִי הִרְעָה.

דָּחָה אֲדָמוֹן, בְּצֶל צִלְמוֹן, הֶקֶס לָנוּ רוּעִים שְׂבָעָה.²⁴

בראשית רבה עח יד פרשת וישלח – ועלו מושיעים בהר ציון

"יעבור נא אדוני לפני עבדו" (בראשית לג יד) – אמר לו (עשו ליעקב): מבקש אתה שאהא שותף עמך בעולמך?²⁵ אמר לו: "יעבור נא אדוני לפני עבדו". אמר לו: ואין אתה מתיירא מדוכסי ומן אפרכי ומן אסטרטילי?²⁶ אמר לו: "ואני אתנהלה לאטי", להוני אנא מהלך,²⁷ כמו שאתה אומר: "את מי השילוח ההולכים לאטי" (ישעיה ח ו)

אֲדַמְתֶּם, ומשם גולש לדרשה שהבאנו שהגאולה לא תהיה מתוך צער, שעבוד, דחק, טירוף וכו', אלא מתוך עשרה בני אדם (שנותרו לפליטה?) שקוראים זה לזה ואין קולם נשמע. לא זכינו להבין מדרש זה לאשורו וכל המחכימו בו יבורך ויתברך בכל מילי דמיטב. אבל הפסוק בו הוא מסיים הלכות מההפטרה: "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש", אשר מתחבר יפה עם הפסוק בפרשה: "והיה המחנה הנשאר לפליטה", מזכיר את הסיפור על הרב שלמה יוסף כהנמן ז"ל, מייסד ישיבת פוניבז' בבני ברק, שחרט על חזית הישיבה באותיות קידוש לבנה את הפסוק הזה מספר עובדיה: "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש". וכשאלו לו אותו מדוע נבחר פסוק זה דווקא, השיב שבהתוועדות של החפץ חיים, בתחילת שנת 1933 עם עלייתו של היטלר לשלטון בגרמניה, תיאר החפץ חיים באזני מקורביו (ובהם יוסף שלמה כהנמן שהיה אז בתחילת שנות הארבעים לחייו וכיהן כרב העיר פוניבז' וראש ישיבת אוהל יצחק שם), את עתיד יהדות אירופה בצבעים שחורים משחור ואמר שהוא רואה "אימה חשיכה גדולה" נופלת על קהילות ישראל. וכשנשאל החפץ חיים: אז מה יהיה? ענה: "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש". ראו שוב הקטע במדרש לעיל: "אלא מתוך עשרה בני אדם שהן זה אצל זה, והיה אחד מהן קורא לחבירו ואין קולו נשמע, שנאמר: ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש". נראה שקריאתו זו של החפץ חיים לא נשמע קולה ועשרה המתוועדים שם לא יצאו והזעיקו עולמות. החפץ חיים נפטר לבית עולמו בחודש ספטמבר של אותה שנה בה עלה היטלר לשלטון – 1933, ורבים רבים לא זכו להימנות על "הפליטה".

¹⁹ ראו מקבילה למדרש זה בפסיקתא רבתי, פרשה יב היא פרשת זכור. עמלק הוא מצאצאי עשו איתו יש לעם ישראל חשבון נוסף. חזון חורבן אדום ונפילתה הוא אולי גם גמר חשבון עם עמלק, אך דווקא כאן, בפרשת זכור ולקראת סוף נבואת עובדיה, מכין לנו המדרש הפתעה קטנה ששוב מחברת אותנו לפרשת השבוע.

²⁰ "שרו של עשו" מופיע גם במאבק של יעקב עם המלאך. וכאן הכוונה היא כאמור לעמלק שהוא מצאצאי של עשו.
²¹ ושאל שהוא משבט בנימין נכשל במצוות מחיית עמלק וגרם לכישלון המלוכה הראשונה של ישראל. נפילה זו מהדהדת על רקע הפרשה בה נאמר: "וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֲדָום לִפְנֵי מִלְחָמָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (בראשית לו לא) ובאו על כך דברי מדרש בראשית רבה עה יא: "באותה שעה שקרא יעקב לעשו אדוני אמר לו הקב"ה: אתה השפלת עצמך וקראת לעשו אדוני ח' פעמים, חייך אני מעמיד מבניו שמונה מלכים קודם לבניך, שנאמר (בראשית לו) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגו' ". אז מי הוא שיעמוד כנגד אדום? מי הוא שיוכל לו?

²² ראו בראשית רבה פרשת ויחי פרשה ק שכל אחת מהמלכויות נופלת ביד אחד מבני יעקב: בבל ביד דניאל שהוא משבט יהודה, מדי ביד מרדכי שהוא משבט בנימין, יוון ביד בית חשמונאי שהם משבט לוי ואדום ביד יוסף (משיח בן יוסף): "ביד מי מלכות אדום נופלת? ביד משוח מלחמה שהוא בא משל יוסף. ר' פנחס בשם ר' שמואל בר נחמן: מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל. זה שכתוב: אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט כ). אבל בדרשה כאן, רק יוסף יכול לעמוד כנגד עשו הוא אדום מההיבט המוסרי! חטאי בני יעקב בספר בראשית, הם ראשי שבטי ישראל לדורות, מעוררים בעיה מוסרית בקיום מצוות מחיית עמלק שהוא מצאצאי עשו ורק יוסף שלא השתתף במכירת יוסף יכול לאדום! (ומה עם בנימין?). אלמלא מדרש כתוב, אי אפשר לאומרו ... והרי לנו מקדמה לפרשת וישב הבעל"ט בה נתחיל לקרוא בסיפור הקשה של יוסף ואחיו.

²³ ואנחנו השלמנו בית שביעי למעוז צור, על תקומת ישראל בדרונו.

²⁴ פרשת וישלח חלה בסמוך לחנוכה (שבת אחת או שתיים לפני שבת חנוכה) ובקריאת הפטרת השבת אנחנו שומעים את פעמי מזמור מעוז צור המתאר את שעבוד עם ישראל לדורותיו ופדותו מיד צר. אדמון הוא אדום (רומי) וצלמון (צלם) היא אדום הנוצרית, גלגולי עשו המקראי. בית אחרון זה, שהתווסף למזמור מאוחר יותר, מייחל לחזרת שבעת הרועים של עם ישראל הלו הם: "דוד באמצע, אדם שת ומתושלח מימינו, אברהם יעקב ומשה בשמאל" (מסכת סוכה נב ע"ב, ראו מקבילה בשיר השירים רבה ח ג ששואל מדוע לא נזכר כאן יצחק). מצד אחד של דוד, עומדים אבות האומה הישראלית: אברהם, יעקב ומשה (וגם יצחק אלא שהיה עסוק בדבר חשוב אחר). ומהצד השני: אבות האנושות בכללותה. זה יביא אותנו למדרש המסיים הבא.

²⁵ עשו מציע ליעקב שותפות! אם מפגש האחים היה אכן מפגש של אחווה, אם חזר בו עשו מכוונתו: "יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי", אם "וישקה" היה כן ואמתי, מדוע שלא יחזרו האחים לחיות יחדיו? עשו בוחן את כוונות יעקב האמתיות.

²⁶ עשו מציע הגנה ליעקב מכל מיני ממלכות ושליטים. מלכות רומא מציעה לסוכך על מלכות יהודה הזעירה. תקופת חשמונאי? האם ייקח יעקב המקראי וצאצאי יעקב בבית שני את הצעת החסות הזו?

²⁷ לאטי, לפי כוחי. הון-און. ואולי גם בכבודת כמו הפסוק על מי השילוח ההולכים לאטי.

... "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", אמר ר' אבהו: חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו להר שעיר מימיו! אפשר יעקב אמתי היה ומרמה בו?²⁸ אלא אימתי היה הוא בא אצלו? לעתיד לבוא. זהו שכתוב: "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והייתה לה' המלוכה". (עובדיה א כא).²⁹

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: עובדיהו מקדיש את כל נבואתו לחורבן אדום, אבל אין הוא יחיד בחזות הקשה על עם זה. כבר הזכרנו לעיל את ירמיהו פרק מט, אליו יש להוסיף את נבואת עמוס (א יא-יב): "כה אָמַר ה' עַל־שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי אֲדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־רַדְפּוֹ בְּחָרֵב אַחִיו וְשָׁחַת רַחֲמָיו וַיִּטְרֹף לְעַד אָפוֹ וְעִבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח: וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּתִימָן וְאֶכְלָה אֲרָמְנוֹת בְּצָרָה". ובא מלאכי וממשיך קו זה בימי שיבת ציון וראשית בית שני, בנבואתו: "וְאֶת־עֵשׂוֹ שָׁנְאֵתִי וְאֲשִׁים אֶת־הָרִיוֹ שְׁמָמָה וְאֶת־נַחְלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר: כִּי־תֹאמַר אֲדוֹם רְשָׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת הִמָּה יָבִנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹס וְקָרָאוּ לָהֶם גְּבוּל רְשָׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם ה' עַד־עוֹלָם" (א ג-ד, בהפטרת פרשת תולדות). ראו דברינו [אהבתי אתכם אמר ה'](#) בהפטרת פרשת תולדות. העתקת נבואות אלה מבית ראשון לשני, מאדום-שעיר לאדום-רומא, התאימה מאד לתקופת הדרשן שראה את מלכות רומא בעוצמתה וייחל למפלתה. אך דא עקא, "עוד הם מדברים וזה בא", עוד העיניים מייחלות לנפילתה של רומא ולהופעת מלכות ה' בעולם כהבטחת הנביא, והנה עלתה מן המדבר מלכות רשעה עוד יותר, היא מלכות ישמעאל, שהיא מעבר לארבע המלכויות הנזכרות תדיר: בבל, מדי, יוון רומי. ראו פירוש רבי בחיי בן אשר דברים ל ז: "וכן אמרו במדרש משלי: תחת שנואה כי תבעל (משלי ל כג) - זה עשו, שנאמר: ואת עשו שנאתי. ושפחה כי תירש גברתה - זה ישמעאל הבא מהגר. ומפני שבני ישמעאל קשין לישראל יותר מבני עשו, לכך קראן הכתוב "אויבין". וכן אמרו: תחת אדום ולא תחת ישמעאל". ראו כדוגמא נוספת אוצר המדרשים (אייזנשטיין) שמעון בן יוחאי עמוד 555: "אלו הן הנסתרות שנגלו לרבי שמעון בן יוחי כשהיה חבוי במערה מפני קיסר מלך אדום, ועמד בתפילה ארבעים יום וארבעים לילה ... מיד נגלו אליו סתרי הקץ וסתומות והתחיל לישב ולדרוש ... כיון שראה מלכות ישמעאל שהיא באה, התחיל לומר: לא דיינו מה שעשה לנו מלכות אדום הרשעה אלא אף מלכות ישמעאל!?!". וזה נושא נכבד "תחת אדום ולא תחת ישמעאל" שכבר דנו בו גדולים וטובים ואף אנו התחלנו למלא אמתחתנו ממנו ובע"ה נשלים אותו ביום מן הימים. ולא התעכבנו והרחבנו בעניין זה במים האחרונים, אלא משום שהוא מענייני היום והשעה (והישועה).

²⁸ איזו מן קושיה היא זו? וכי לא רימה יעקב קודם את אביו ואחיו? אלא שאותו המדרש שדן את יעקב ברותחין על רמאויותיו (בראשית רבה ע יט, ראו דברינו [בא אחיך במרמה, אנכי עשו בכורך](#)), מבין שלקראת המפגש עם עשו ובמפגש עצמו תיקן יעקב דרכיו ושב בכנות אל עשו אחיו, אז איך ייתכן ששוב הוא מרמה אותו?

²⁹ מרבית המדרשים שנדרשים לפסוק אחרון זה החותם את ספר עובדיה מדגישים את חורבן אדום כתנאי להמלכת ה'. ראו מדרש תנחומא תולדות סימן ח: "אמר הקב"ה לישראל: בעולם הזה לפי שהשעה ביד עשו אתם מחניפים לו וכביכול אף מלכותי אינה מתבוססת. אבל לעתיד לבוא אני פורע ממנו ומלכותי מתבוססת, שנאמר: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו - אותה שעה והיתה לה' המלוכה". כך משמע גם ממדרש מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יד: "ואכבדה בפרעה - כשהקב"ה נפרע מן הרשעים שמו מתגדל בעולם ... כיוצא בו אתה אומר: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. מהוא אומר? והיתה לה' המלוכה". ואולי יותר מכולם, המקבילה למדרש בראשית רבה הנ"ל בדברים רבה פרשה א סימן כ: "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה - אמר ר' שמואל בר נחמן: חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעמד יעקב עם עשו בשעיר. ומהו שעירה? אמר לו: עד עכשיו יש לי להעמיד שופטים ומושיעים להיפרע מאותו האיש. מנין? שנאמר: ועלו מושיעים וגו'. אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע עד מתי משועבדים אנו בידו? אמר להם: עד שיבא אותו היום שכתוב בו: דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל, כשיצא כוכב מיעקב וישרף קשו של עשו וכו' ". אבל המדרש שלנו בא בטענה מוסרית ליעקב שהבטיח לעשו "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה" ותמה: "אפשר יעקב אמתי היה ומרמה בו?". אז מתי ישלים יעקב את הבטחתו ויתגלה שלא רימה בשנית את עשו אחיו שמחל לו בתחילת הפרשה? ברגע שיהיה בית יעקב אש ובית עשו לקש? לפיכך נראה שמדרש זה מבאר את הפסוק החותם את הספר: "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והייתה לה' המלוכה" באופן אחר ובדומה לכל הנבואות שבאחרית הימים יכירו כל באי עולם, ובוודאי עשו שהוא אח תאום ליעקב ובנם של יצחק ורבקה ונכדם של אברהם ושרה, במלכות ה' בעולם. קיצה של אדום יכול להיות גם הכרה בה'. להיות שותף ליעקב, אם לא בעולם הבא, אזי לפחות בעולם הזה, כפי שמציע עשו ליעקב בתחילת המדרש וכפי אומר מדרש תנחומא (בובר) פרשת תרומה סימן ז: "יעקב שותף עם עשו בעולם הזה". כך אולי ניתן להבין גם את מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן י: "וכן כתיב: והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב), אותה שעה: ונשגב ה' לבדו ביום ההוא (ישעיהו ב). וכן: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, ובאותה שעה: והיתה לה' המלוכה". כך אולי גם עולה ממדרש תנחומא פרשת נח סימן ג: "ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך ה' מכף אויבך (מיכה ד). שם - ללמדך שמשם מתחילת הגאולה משם עולין לירושלים, שנאמר: ועלו מושיעים בהר ציון וגו' (עובדיה א). אותה שעה: והיתה לה' המלוכה". גם מדרש ויקרא רבה פרשת שמני יג ה יכול להצטרף לקבוצה מתונה זו כשהוא דורש: "ואת החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה גורת מלכות אחריה. ולמה נקרא שמה חזיר? שמחזרת עטרה לבעליה, דכתיב: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה". חורבן אדום לא חייב להיות נקמה כואבת, מוות ואובדן, אלא קץ העולם האילילי, החזרת העטרה לבעליה, הכרת האמונה בה' כמלך על כל הארץ.